

UNATC PRESS

Colecția Educație teatrală

Bogdana Darie

**CURS DE ARTA ACTORULUI.
IMPROVIZAȚIA**

Ediția a II-a

UNATC PRESS
EDITURA UNIVERSITARIA CRAIOVA
2025

Curs de arta actorului. Improvizația

ediția a II-a

Bogdana Darie

Volum publicat în cadrul Proiectului

Învățământ echitabil și incluziv prin teatru și film

Finanțat de MEC, prin FDI 2025.

Director de proiect: Lect. univ. dr. Andreea Jicman

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
DARIE, BOGDANA ADINA**

Curs de arta actorului : improvizația / Bogdana Darie. - Ed. a 2-a. - București : U.N.A.T.C. Press ; Craiova : Universitaria, 2025

Conține bibliografie

ISBN 978-606-082-063-5

ISBN 978-606-14-2147-3

792

UNATC PRESS: 978-606-082-063-5

Editura Universitaria Craiova: 978-606-14-2147-3

UNATC PRESS 2025

Colecția *Educație teatrală*

www.unatcpres.ro

Editori: prof. univ. dr. Bogdana Darie, conf. univ. dr. Mihaela Bețiu

Tehnoredactare și corectură: Mihaela Bețiu

DTP & cover: Corina Rezai

smartprint.ro

© UNATC PRESS pentru această ediție

În colaborare cu EDITURA UNIVERSITARIA CRAIOVA

*În memoria profesorului meu,
Ion Cojar*

CUVÂNT ÎNAINTE

Cursul de arta actorului se adresează studentului ce tinde către dobândirea unui traseu profesionist în creația scenică. Având în vedere că actorul, spre deosebire de orice alt creator de frumos, este, în același timp, și instrumentul și obiectul creației sale, munca de formare a acestuia a fost întotdeauna dificilă. În primul rând pentru că actorul trebuie să se cunoască mai întâi pe sine, ca unitate bio-psiho-socială capabilă de performanțe, iar mai apoi, acesta trebuie să cunoască într-un mod specific, realitatea înconjurătoare sub aspectele ei cele mai diferite. Numai în acest fel, posibilitatea de a recompune realitatea în universul scenei, se poate realiza. Căci un actor nu poate „oglinzi” semenilor săi Viața, dacă nu o cunoaște. Un alt motiv pentru care munca de formare a actorului e anevoioasă este că, fiind vorba despre personalități unice (aflate în plin proces de formare), despre ființe creatoare (ce își descoperă acum propriile valențe), cu profunzimi nebănuite (ce cunosc lumea și se autocunosc cu frenezia începutului de drum), orice „impunere” fără justificare, fără explicație și fără substrat motivațional credibil poate deveni generatoare de blocaje puternice. Dar, poate, cel mai complicat lucru este că tânărul student trebuie să înțeleagă faptul că arta actorului are rigori și cerințe ferme, demne de o adevărată știință matematică. Un actor nu trebuie să „fure” meserie, să copieze arta marilor săi înaintași prin mimetism, sau să învețe „după ureche”...*cum să facă*, ori să se „specializeze” la locul de muncă... „pe scândură”... Nu. Artă teatrului cere mai mult decât atât de la slujitorii săi. Cere Adevăr și Sinceritate, Implicare, Asumare, Organicitate. Artă actorului nu înseamnă abilitatea de a minți bine și frumos, ci performanța de a întruchipa veridic situații de viață cât mai diverse, de a trăi cu adevărat... alte vieți.

Cursul de arta actorului are, de aceea, două componente absolut necesare: teoretică și practică. Din punctul de vedere al abordării teoretice, cursul de arta actorului va răspunde întrebărilor ce țin de: sisteme și metode de predare în arta actorului, tendințe în abordările creatoare de-a lungul întregii istorii a fenomenului teatral, viziuni estetice asupra spectacologiei universale, privire critică asupra abordărilor regizorale, expuneri despre importante creații scenice ale marilor actori români sau străini. Pentru aceasta, o amplă bibliografie ne susține.

Abordarea practică va porni de la principiul pedagogic esențial: de la simplu la complex și va urmări drumul cunoașterii și autocunoașterii prin sistemul Jocului. Făcându-se diferența dintre „joc” și „joacă” și stabilind faptul că „jocul” presupune reguli foarte stricte, studentul va fi invitat să descopere, într-o atmosferă de concurență benefică, faptul că fiecare joc, indiferent de dificultatea pe care o prezintă, are o foarte mare reprezentare în arta și creația scenică. De aceea, niciun joc nu se va încheia decât cu o analiză amplă și exactă, profundă și îndrăzneată a celor întâmplate.

Împărțit pe trei ani de studiu, pe șase semestre, Cursul de Arta Actorului are o covârșitoare însemnătate în formarea actorului, asociat însă cu necesarele cursuri de dobândire a mijloacelor de expresie (mișcare scenică și educație verbo-vocală) și cu valoroasele cursuri teoretice (istoria teatrului românesc și universal, istoria culturii și civilizației, filosofie, estetică, analiza procesului scenic). Numai în acest fel, gradul de performanță al produsului universitar va fi de cel mai înalt nivel.

Materialul de față, pe care l-am intitulat *Curs de arta actorului* se împarte în două cărți, ce definesc două direcții fundamentale în formarea actorului: **Improvizația**, precum și **Libertatea de creație în raport cu rigorile estetice**.

În primul volum se va urmări drumul actorului-om aflat la începutul perioadei sale de formare, în care prioritară este: reconsiderarea componentei naturale prin descoperirea și potențarea aptitudinilor specifice Artei Actorului. În cel de-al doilea volum atenția se va concentra asupra procesului complex de descoperire a gradului de libertate al actorului-creator în funcție de condiționarea pe care o impun situația dramatică și viziunea regizorală.

Cele două volume devin baza teoretică a cursurilor practice urmate de studenții secției Arta Actorului. De aceea, structura celor două cărți urmărește programa analitică ce se aplică în cadrul cursurilor susținute la UNATC „I.L. Caragiale” București.

INTRODUCERE

Teatrul – artă de grup și artă a comunicării

Teatrul, fenomen social și cultural de mare anvergură estetică și morală a parcurs și parcurge de secole întregi, un amplu proces de evoluție care merge în strânsă legătură cu sistemul educațional complex al înnobilării ființei umane. Au existat unele perioade din istoria omenirii în care teatrul, ca și alte forme de cultură, au suferit din pricina realităților sociale mult prea dure; dar au existat și timpuri în care conducători de state, monarhi luminați, au simțit nevoia dezvoltării artelor, iar dintre acestea, teatrul s-a bucurat de investiții majore. Faptul acesta a dus la o dezvoltare fulminantă cu reverberații de secole în evoluția culturală a umanității. Dacă ne gândim la Secolul lui Pericle la Atena, la perioada în care Octavian Augustus conducea Roma, sau la Parisul Regelui Soare nu putem să nu observăm că modificările survenite în viața teatrului au ținut nu numai de construirea de spații generoase, dar și de stratificarea și dezvoltarea artelor componente ale spectacolului teatral (dramaturgia, estetica, arta actorului, arta costumului și a decorului, muzica, regia, coregrafia, ș.a.). Așa se face că s-a născut ideea, unanim acceptată, că teatrul este artă de grup și nu artă individuală. Practic, toate palierele artistice implicate în fenomenul teatral sunt determinante.

Este foarte ușor să ne imaginăm, din punctul de vedere al actorului, adică a celui ce „apare” singur în fața spectatorului, că el este personajul principal în această convenție, numită spectacol. Nimic mai eronat. Fără un text dramatic bine structurat, bogat în mesaje ce au menirea de a participa la educarea și formarea ființei umane, fără costume și decoruri bine alese, care trebuie să servească și să completeze ideea spectacolului, fără muzica ce potențează trăirile spectatorilor, fără coregrafia ce știe să armonizeze mișcările actorilor în funcție de tema abordată și fără suportul regizorului, ce are ca scop organizarea acestei „orchestre” de mare amploare, actorul ar deveni doar o schemă, și nu parte a unui ansamblu cultural complex, ce se dorește a fi spectacolul de teatru.

Iar analiza nu se oprește aici. Chiar în cadrul grupului de actori implicați în crearea unui spectacol, dacă cel ce are... mai multe vorbe își imaginează că este... cel mai important și trebuie servit de către colegi, se înșeală. Hamlet nu-și

poate „rezolva problemele” fără ajutorul celorlalte personaje. Practic, dacă am face un simplu exercițiu de imaginație în care, așa... ca prin minune, odată revenit în orașul său, Hamlet constată că în palat... nu mai e nimeni, ne întrebăm: ce rost ar mai avea să punem piesa? Nu ne-ar rămâne decât niște monoloage (geniale e drept) dar lipsite de context și semnificații, determinate doar de gânduri, și nicicum de acțiuni concrete și reale pe care și el și noi le-am vedea... pe viu; iar el, eroul, ar cădea imediat în derizoriu.

În felul acesta, prima lecție pe care profesorul de arta actorului o predă tânărului aspirant la gloria scenei este: teatrul este artă de grup; al unui grup ce aderă la principii artistice și de creație, nobile.

Privit prin perspectiva sociologică, grupul, ca realitate psihosocială, a preocupat de multă vreme teoreticienii din domeniul vieții sociale, iar teoriile lor apar drept foarte diverse¹. Ceea ce aseamănă aceste teorii este, dacă se poate spune așa, faptul că fiecare dintre ele accentuează pe una din coordonatele de bază, socotindule definitorii. Astfel, Gabriel Tarde accentuează latura psihologică: „Ceea ce nu se poate contesta, este că spunând, făcând, gândind orice, de îndată ce am pornit în viața socială, imităm pe aproapele nostru în fiecare clipă”²; Herbert Spencer³ accentuează latura biologică, vorbind despre o existență superorganică și considerând că societatea nu este doar un nume colectiv, dat unei sume de indivizi ci o entitate specifică de viață, care, deși poate fi evidentă și la alte viețuitoare, are forma cea mai perfectă la oameni. La alte viețuitoare, viața socială se rezumă aproape numai la legături între adulți și puii lor, pe câtă vreme la om ea este mult mai complexă. Viața socială a omului, izvorâtă din traiul în comun, în condiții comune de mediu, determină reprezentări, stări emoționale și atitudini comune; așa se explică apariția și organizarea unor funcții noi, specific umane (politice, ecleziastice, de exemplu) pentru că toți membrii grupului sunt chemați să și le însușească. Societatea este o entitate specific umană și are analogii cu viața biologică, analogii ce pot fi rezumate la diferențiere, cooperare, solidaritate. Sub influența unor factori intrinseci (biologici și psihici), a unor factori extrinseci (climă, floră, faună) și a unor factori secundari, derivați din aceștia (activitate culturală profesională, religioasă) viața socială a evoluat neîntrerupt, de la omul primitiv cu elementarele lui instituții domestice, dominat de necunoscutul din jurul său, la societatea actuală; de la frica de cei morți, la frica de oamenii vii, etc.

Referinduse la noțiunea foarte largă de „grupuri umane”, Didier Anzieu și J.Y. Martin⁴ disting următoarele realități: mulțimea (care desemnează reuniunea

¹ Apud Darie, Bogdana, *Personajul extins*, Ed. EstFalia, Buc., 2011, p. 13-40

² Tarde, Gabriel, *Legile sociale*, Ed. Națională, Buc., 1924, p. 53

³ Andrei, Petre, *Sociologia cunoașterii și a valorii*, Ed. Virtual, Buc., 2010, p. 6-13

⁴ Apud *La dynamique des groupes restreints*, Paris, PUF, 1969

voluntară de indivizi: este condiționată de preocupările dominante); grupa (semnificând o adunare de individualități; scopurile corespund, în parametri generali tuturor membrilor); *grupul primar* (semnificând o comuniune de scopuri, relații afective și solidaritate de grup); grupul secundar (semnificând organizarea formală, ierarhie normată din exterior etc.). Trebuie specificat faptul că între realitățile sociale amintite mai sus, sunt o serie de caracteristici care le aseamănă sau le diferențiază (de exemplu, structura, durata, relațiile dintre indivizi, scopurile, acțiunile comune etc.). Încercând o definiție, G. Gurvitch afirmă: „Gruparea este o unitate colectivă reală, dar parțială, direct observabilă și fondată pe atitudinile colective, continue și active în fața unei opere comune de realizat; ea exprimă unitate de atitudine, de realizări și conduite, care formează un cadru social structural, mergând spre o coeziune relativă a formelor de sociabilitate”⁵. În privința grupărilor restrânse, G. Gurvitch afirmă că ele corespund unor dimensiuni specifice umane (*nevoia de relație, de autocunoaștere, de autoapreciere*) și se mențin sub forme diferențiate și numeroase de-a lungul modificărilor din societate. În astfel de grupuri este cel mai bine exemplificată noțiunea de aproape, de solidaritate, de echilibru cognitiv și afectiv.

Referinduse și el la grupările restrânse (grupul mic), C.N. Cooley, după ce face distincția dintre grupul primar (relații directe între membrii grupului) și grupul secundar (relații indirecte, mijlocite), afirmă că grupurile primare sunt asociații „față în față”, cu un număr limitat de membri și cu relativă intimitate, iar G.C. Homans este de părere că un astfel de grup e format dintrun număr mic de persoane în care „fiecare să poată comunica cu ceilalți, nu prin intermediul unei persoane interpusă, ci față în față”⁶.

Cunoașterea reciprocă, comunicarea, intimitatea dintre indivizi are închisă în sine o anumită stare de interacțiune între membrii grupului; de aceea Kurt Lewin afirma că: „esența unui grup nu este similaritatea sau lipsa de asemănare a membrilor săi, ci interdependența lor”⁷. Un grup poate fi considerat ca un întreg dinamic; aceasta înseamnă că o schimbare în starea unei subdiviziuni oarecare, schimbă starea altei subdiviziuni. Jean Maisonneuve arată că „grupurile constituie foaierele de control social, mediile concrete unde se efectuează învățarea sau nașterea modelelor; câmpurile determinate unde se articulează statuturile și rolurile și unde interacționează indivizii care și le asumă”⁸. Continuânduși ideea, sociologul francez afirmă că interacțiunea membrilor unui grup nu se desfășoară fără un obiectiv, fără o sarcină anume; axa motivație-scop, pe un traiect marcat de mij-

⁵ Gurvitch, G., *La vocation actuelle de la sociologie*, PUF, Paris, 1957, p. 506

⁶ Apud, *The Human Group*, Harper & Brothers, New York, 1950

⁷ Lewin, Kurt, *Resolving Social Conflicts*, Harper & Brothers, New York, 1948

⁸ Maisonneuve, Jean, *La psychologie sociale*, PUF, Paris, 1969, p. 55

loace, tehnici, comportamente interindividuale etc. este vitală pentru grupurile mici. Amplificânduși ideea, Jean Maisonneuve afirmă că determinantă pentru un grup mic este „existența unei structuri interne care regizează jocul interacțiunilor. Această structură constă întrun sistem rudimentar sau complex, latent sau explicit de statute și roluri articulate între ele, sisteme care dau grupului consistență și îi permit să se mențină și să funcționeze”⁹. Accentul cade, așadar, pe sistemul de interacțiuni, sistem ce are subsumat în el existența și funcționalitatea statutelor și rolurilor membrilor grupurilor.

Factorii care acționează asupra grupului pot avea două origini: externă sau internă. Factorii de ordin extern pot reprezenta voința și puterea unor persoane din afara grupului, ce acționează asupra acestuia. Ceilalți factori, de ordin intern, se referă la structura grupului, la conducere, precum și la relațiile interpersonale, ce se stabilesc la nivelul acestuia. Cei care întrădevăr dinamizează activitatea grupului determinând un anumit mod de comportament al întregului grup, sunt factorii interni, sau mai pe scurt, *factorii de grup*. Ei pot acționa spontan sau dirijat. Structura grupului este determinată de diferențele de poziție ale membrilor grupului, adică de statutul și rolul fiecărui membru din grup, la un moment dat.

Relațiile unei persoane cu alta (relațiile interpersonale) constituie unul din domeniile cele mai des abordate în cadrul studiilor de psihologie socială. Dar pe cât de des au fost abordate, pe atât au fost de diverse părerile celor ce leau cercetat; astfel asupra definirii lor întâlnim păreri destul de diferite: sunt numite relații interpsihice (dar astfel de relații întâlnim și în psihologia animală), *relații intermentale* (accentuându-se astfel aspectul rațional al relațiilor dintre oameni – cu – aproape – evitarea aspectului afectiv), *relații interafective* (acceptarea unui astfel de concept restrânge sfera relațiilor interpersonale doar la afecte, stări emotive și sentimente, evitându-se aspectul social și rațional), relații interumane (toate relațiile din societate sunt „umane” pentru că sunt... între oameni; din păcate, tot între oameni pot avea loc și acțiuni inumane sau chiar, antiumane).

Admițând că relațiile interpersonale au subsumat actul conștiinței, desprindem unele particularități: sunt nemijlocite și implică o mare încărcătură afectivemoțională; implică *cunoaștere și comunicare*, definirea pozițiilor unuia față de alții, a tuturor față de grup și a întregului grup față de unul; implică existența unei anumite scări de valori la parametrii fiecărui individ; implică și (sub anumite aspecte) subordonarea vieții particulare, personale a indivizilor sarcinilor grupului.

Se consideră că relațiile psihice interpersonale nu au o existență de sine stătătoare, ele nu apar decât între oameni, adică între ființe care sunt sociale prin însăși structura lor existențială. Din această cauză relațiile interpersonale sunt,

⁹ *Ibidem*, p. 56